

ГЛАВА II: СЪБУЖДАНЕ

1.

- Черквата е заключена, ей, заключена е!

Врявата на блъскащата се в дерето река отнасяше думите на ръкомахащия насреща му човек.

- Защо е заключена? – опита се надвика реката Стефан и отново натисна ръждясалата дръжка на вратата.

- Некакви софиянци щели да идват тук... ти да не би да си от тях?

- От тях съм.

- Е, тогава не знам откъде ще вземеш ключ, - врътна му гръб човека и хвърли пръчка към стадото патки, влезли по погрешка в гробищата.

Стари тревясали гробове с килнати кръстове, а отвъд тях – нови такива с безвкусни паметници от евтина мозайка. Ниска телена ограда, килната на места от срутени стълбчета, даващи волно път на патки и кози. Надолу – стръмни склонове, слизащи досами фучащата в дерето река и издигащи се отново насреща. Зашумени с рунтави тъмни гори, завършващи под небето с причудливи каменни чела. Странно място, огледа се без възторг Стефан. Остра и росна трева, мирис на мащерка и на някаква позната подправка, която майка му навремето слагаше в манджата. Но не и Соня.

И на тази поляна, между речния пролом, планината и старото гробище – църквата, прочутата църква! Какво имаше в тази малка църквичка, та заради нея трябваше да прелети чак от Рим?

- Черквата в Арапчево е рядко красив архитектурен паметник от края на тринадесети век, - чу той зад гърба си гласа на Кремена.

Лицето ѝ беше поруменяло от изкачването на пътеката.

Стефан се оклюма. До църквата не водеше асфалтов път. Широк черен път от селото и стръмна пътека от шосето в ниското.

- По външен вид е сходна с тази от Земенския манастир, - продължи Кремена.

- Това гробище тук е доста зловещо, - отбеляза Стефан.

- Гробището, Тео, е добавка от миналия век. Някога черквата е била в центъра на селище, което е било изпепелявано нееднократно от кърджалийските нашествия. Сегашното село е на километър оттук. Така че черквата се е превърнала по неволя в гробищна.

- Какво означава... кърджалийско нашествие?

Кремена го изгледа удивено. После се разсмя: “Ах, да, бях забравила...” Тя беше забравила, че той идва отдалеч, че не е учил българска история, че е работил архитектура в Рим – световната арена на църковното строителство. Че една изоставена кръстокуполна църква изобщо не можеше да го впечатли.

Стефан се разходи околоръст – от западната стена, огряна от следобедното слънце, до източната олтарна стена, засенчена от плъпналата до прозорчетата на трите полукръгли апсиди кошрава.

- Нали ти харесва? Мястото е живописно, а пък черквата наподобява досущ земенската с израстващия от покрива куполен барабан, - мъчеше се да даде оптимистична окраска на впечатленията му Кремена.

- Кога ще мога да вляза вътре?

- Когато се събере екипа.

Стефан се намръщи.

- Защо не сега?

- Защото нямам ключ за черквата. Ако пък видиш жалкото й състояние сега, ще си тръгнеш и никога няма да се върнеш.

Толкова ли много му личеше, че е разочарован? Стефан се почувства засрамен, че е проявил слабост – той, Дарителя!

- Няма да си тръгна така лесно, Кремена, обещавам ти.

Обещаваше, но на кого? На една смугла жена, която познаваше едва от часове. Стефан се друсаше без настроение в стария Форд Ескорт на госпожа Лозанова по Самоковското шосе в посока София и не преставаше да се чуди на себе си. Квадратна църква от едноцветен камък с “израстващ” от четириискатния покрив куполен барабан... Еднокорабна, без нартекс... И затова ли беше цялата шумотевица? Кавгата със Соня, подигравките на Лино, ръкоплясканията на Франческо.... Дано поне фреските й заслужаваха парите му. И времето, което щеше да прахоса в реставрацията им!

- Тео, искаш ли да караш този Форд, докато си в България?

Тя го наричаше Тео, изтъкваше му достойнствата на черквата в Арапчево, предлагаше му даже раздрънкания си Форд...

- Аз карам друга кола, служебна. Питам те, ако искаш само.

Стефан без малко да отвърне “няма нужда, карай направо за летището”, когато пред очите му изплуваха Соня, Лино и Франческо.

Соня: “Знаех си, че ще се върнеш бързо-бързо. Не ти стигнаха нервите да играеш на патриот, а?” Лино: “Ха-ха, начеса ли си национално-религиозния комплекс? Като психиатър с опит сега ще ме оставиш да отгатна какво липсва от картинката на живота ти.” И накрая Франческо: “Те са имали вярната идея, татко, а ние - грешната.”

- Такова е състоянието на почти всички паметници на културата – нерадостно. Мъчим се да правим нещо, но консервацията е скъпа, а министерството бедно.

Стефан отново се почувства неприятно притиснат до стената.

- Екипът ще е малък – ти и трима души реставратори. Андрей и Лазарина са от София, Божидар от Самоков. В началото може би ще се наложи да се вземат няколко строители от селото – като архитект ще решиш дали ти трябва.

- Нещо за квартирата?

- Андрей и Лазарина са намерили квартири в съседното на Арапчево село, което е канализирано.

- Как се казва това село?

- Горна Лисица.

- Защо не ме закараш до тази... Горна Лисица?

- Първо, - заобиколи една голяма дупка тя, - по всичко ти личи, че още си разколебан. Второ, ще ти е нужна кола, а не си ми отговорил дали искаш Форда. И трето, ако си взел решение да останеш, ще трябва първо да напазариш храна от Самоков.

- Като спагетини номер три на Антонио де Ниро.

- Такива и в София трудно се намират, - засмя се тя.

Стефан почувства пъплеши дяволчета по гърба си. Тази смугла жена с бемка на лявата буза щеше да му липсва в Арапчево. Нейното присъствие би направило гробището по-приветливо, а черквата – по-стегната. Грохналият от вековете “Свети Спас” щеше да рипне връз кощравата като пъргав момък и да извиси бодра снага от едноцветен камък с израстващ от раменете куполен барабан. Само госпожа Лозанова да се съгласеше...

- Кремена, искам да работиш с мен в екипа.

- Аз съм художничка, а не реставраторка, Тео.

- Има ли значение дали стенописите на тази порутена църква ще се реставрират или надживописват?

- Има.

Стефан усети мирис на отказ, и то категоричен.

- Обаче мога да идвам веднъж или два пъти седмично от София и да изпълнявам някои твои поръчки...

- Хавански и доминикански пури, сирене със синя и бяла плесен, сосове за паста, кафе, кроасани, - изброи той. – И още нещо, - добави замислен след минута.

Колата подскочи над поредната дупка.

- Какво?

- Една книга.

- Книга?

- Сатирикон на Петроний.

- Аз пък си мислех, че ти трябва справочник по църковна живопис, - сви учудено вежди Кремена.

2.

Село Горна Лисица отстоеше на два километра от поляната, на която бе кацнал "Свети Спас", и на три километра от Арапчево. Всички от екипа, който Кремена бе съставила "след конкурс", както обясни на Стефан, бяха наели квартирите си в него с изключение на Божидар, който живееше в Самоков.

Стефан още водеше преговори с кмета на Горна Лисица за долния етаж на недостроената му къща в псевдобалкански стил, когато госпожица Лазарина го покани на първото за екипа събиране в нейната квартира.

Гладен, настинал и почти нещастен - точно такъв се чувстваше той, когато позвъни на вратата в края на мократа от юнския дъжд алея с теменужки, кученца и градински карамфилчета.

В стаичката на Лазарина беше топло, миришеше на печаша се мусака, бисквити с някаква остра есенция и кафе. Кафе! Колко му липсваше едно кафе!

Тук се завърза кратък спор между Лазарина и дошлите преди него Андрей и Божидар. "Чай от лайка за настинка", отсече домакинята. "Абе я му налей на човека едно кафе и не се разправяй", противопостави се Андрей. "Със захар или без захар го искате", обърна се учтиво към него Божидар.

"С половин лъжичка", кимна Стефан, ободрен внезапно от топлината, от мириса на мусака, на домашно, на приятели, на нещо, което му напомняше за семейните събирания в Рим, когато беше дете и когато родителите му бяха в центъра на пъстро и търсещо идентичност емигрантско общество. Образите от миналото оживяха пред очите му и се сляха с тези на реставраторите в малката стаичка в село Горна Лисица. Младото момиче със ситно къдравите и насила изопнати в заешка опашка коси, взе той чашата от ръцете на Лазарина, оглеждайки я по-отблизо. Мургавичка като Кремена, но с по-остри черти и направо римски нос. С цяла дузина сребърни гривни и едно разпятие, подаващо се от деколтето на черната ѝ тениска. Младият мъж зад нея, надничащ любопитно във фурната. "Я, ти си имала и грил тука, я виж ти, връзка такава." С женствени бели китки, обица на лявото ухо и едва покарала мека брада, която по нищо не приличаше на черното руно, обрамчило сериозното и преждевременно състарено лице на Божидар. Най-възрастния от тримата и с цели дванадесет години по-млад от самия него, архитект Витанов, шефа на това миниатюрно и още ненапаснато добре екипче.

- Шефе, - обади се Андрей, - на 'ти' или на 'вие' ще я караме?
- На малки имена, - отвърна Стефан, развеселен от въпроса.
- Щото ние тук се знаем отдавна. Аз съм Андро, този темерут е Божо, а пък домакинята се казва Лазка.

Лазарина замахна да го удари през ръцете.

- Полека, Лазке, - дръпна се театрално Андрей, - на тези ръце чакат църковни стенописи от Второто Българско Царство. Лозанова цяла дисертация написа за "Свети Спас" и стана шефка в министерството – значи, хубаво си прави сметка за какво говорим...

Кремена е писала труд за "Свети Спас"? Ах, ах, каква изненада, примигна Стефан и надигна коняка, който Лазарина му беше наляла без да го пита.

- Шефе, да ти се представим и като семейно положение. Божо ни е новобрачен, има си малко бебе, така че няма да му се сърдим, ако си тръгва по-рано от останалите, нали?

- Ти си тръгвай по-рано, - изсумтя Брадата.

- Аз съм сам човек, незадомен, както казват бабите. Лазка и тя е мома, стара мома един вид, не знам дали имате такава дума в италианския...

Тук Лазарина започна да обяснява, че Андрей се е напил още преди кафето, докато последният се опитваше да я надвика с живописните си спомени от времето, когато е бил бензинджия в Италия непосредствено след Десети Ноември – датата, произнасяна от всички с полуреспект – полупрезрение. Стефан ги слушаше без да ги чува, гледайки премрежено света през изпаренията на коняка и мъждивия блясък на крушката. Света, който говореше на един потънал в миналото цветист език – разбира се, не този от сбирките на културното дружество на българите в Рим. Света, който ухаеше на мусака и... ами да, на онази подправка, която растеше около "Свети Спас" и която майка му навремето слагаше в бобената чорба. Стомахът му се развъълнува от топли спомени и изведнъж авантюрата, наричана от самия него "скок в нищото", се превърна в чудновато и мило завръщане в една забравена страна.

- Голям майтап, - коментираше шумно Андрей, - кметът на Горна Лисица е успял само за година да построи баскетболно игрище и да канализира селото.

- Що се чудиш толкова? - попита Божидар.

- Щото е комунистическа номенклатура.

- Лозанова каза, че този на Арапчево бил страшно заспал.

- Сигурно е от безенесето.

- Самоковският кмет например...

- Божо, извинявай, че те прекъсвам, ама като каза Самоков...

Нямате ли у вас едно излишно чувалче с пресни картофи да си направим тук у Лазкини едни 'пържени черешки'...

Стефан се облегна на диванчето, потърси възглавница и се свлече, невидян от останалите, в бодливото родопско одеяло, което му се стори меко, меко като...

- Шефе, мусаката! – извика Андрей.

Но той вече спеше и сънуваше острата трева на гробищната поляна, върху която извисяваше снага една забравена от Бога и хората кръстокуполна черква със стенописи от Второто Българско Царство.

3.

Стенописите!

Желязната врата изскърца глухо и даде път на Стефан, който се провря през нея, разчиствайки с ръка паяжините. Слънцето светеше безмилостно през тесните прозорци на купола, чиито стъкла се бяха пръснали напосоки върху каменните плочи по пода.

- Дъждът през последните години е нанесъл доста поражения на стенописите, - обясни Божидар.

- Безобразие, - прошеушна Стефан.

Черквата беше препълнена с живопис – от Шестоднев до Страстите Господни в хаотичен безпорядък по северната и южната стена на наоса. От купола гледаше кротко избелял Христос с вдигната за благослов ръка. Трите ниши на апсидата също бяха щедро изрисувани – според каноните на византийската традиция, както отбелязаха реставраторите.

- Какви живи и пъстри фрески! – възкликна Стефан.

- Там е работата, че арапчевските стенописи не са точно фрески, - обади се отново Божидар. – Техниката им е темперна, което означава, че боите предварително са разтваряни в емулсия от восък и яйчен белтък. С това тези стенописи хвърлят мост между Търновската и Западната школа. Иначе по светоусещане са твърде далеч от тогавашните столични принципи за достолепие и строгост.

Стефан не разбираше за какво говори Божидар. По всяка вероятност между Търновската и Западната школа съществуваха различия, които художниците и реставраторите познаваха добре. Кои стенописи са типичен представител на Търновската, кои на Западната школа, кои съчетават елементи и от двете с това, че имат западен замисъл, а пък търновска техника и обратното. Той виждаше едни повредени фрески – да, Стефан продължаваше да ги нарича наум фрески – и безгрижието, с което църквата бе оставена да се пълни с божията вода на дъждовете. Това му напомни за първото му впечатление от България – там горе от самолета тази земя изглеждаше точно така: една уютна каменна черква, щедро изживописана от невидима пищна четка и захвърлена безгрижно на

стихиите със счупени стъкла, през които връхлитаха студени ветрове и валяха кални дъждове.

А дали през прозорците на черквата нощем падаха звезди? Навремето баща му разказваше, че през летните нощи в България често падали звезди над хоризонта.

- Като си помисли човек колко струва смяната на едни потрошени стъкла в сравнение с реставрацията на похабени от дъжда стенописи, - продължи Божидар.

През тези тесни прозорчета са падали звезди, да, истински малки звездички. Грубо одяланите плочи по пода още пазеха белези от сблъсъците си с тях.

- Шефе, - присъедини се и Андрей, - не ти ли се струва, че цялата ни държава е такава? Стихиите си вършеят и заличават неща, които могат да бъдат спасени от един укрепен купол или сменени прозорци.

- То си има и поговорка за случая, - допълни Божо. - На брашното евтини, на триците скъпи.

- Ще ни трябват двама работници за ремонта на купола и апсидата, - каза като насън Стефан.

Строшени стъкла, буренясало гробище, мързелив кмет... Господи, тук са падали звезди – всяка лятна нощ, векове наред.

- Шефе, коя самодива ти е изпила нощес силата, та ходиш като омагьосан. Ела да ти покажа нещо... ето тук, - и показалецът на Андрей зашари по стената, - тези черни таласъми, наредени около Христос за вечеря, са дванадесетте апостоли.

Стефан чак сега забеляза варианта на Тайната вечеря, с който се откриваше серията от Страстите Господни по северната стена.

- Седнали са на типично нашенска софра, обаче забележи - облечени са в нещо като туники и лицата им са прекалено мургави. Ще речеш, че зографът е изписвал араби или негри. Лозанова наблегна на този факт в дисертацията си като направи предположение, че името на селото идвало от тези 'арапи'.

- Трудно е да се каже. Това е само хипотеза, - измънка Стефан.

- Да, но някои хора взеха научни степени с голи хипотези и сега си живеят в министерството.

Историята се прави от хипотези, понечи да отвърне Стефан, но се сети че това бяха думите на малката любезна преводачка, която не ядеше ригатони с телешки чревца. Думи, на които той се противопостави тогава, но как - не си спомняше.

- Историята се гради от хипотези, - каза Стефан след кратко замисляне. - Пък и тази изглежда правдоподобна.

Ами звездите? Хипотеза, налудност или детинщина беше идиотското му убеждение, че през прозорците на купола освен дъждове и снегове са валяли и звезди. Едри като орехи селски звезди...

- Както са ни учили в института – реставрацията свършва там, където започва хипотезата, - обобщи важно Андрей. – Лозанова е художничка, а на художниците им е позволено да си упражняват фантазията. На историците също. Нашата наука е точна – не допуска никакви волности.

- Досуц като астрономията, - опита се да го уязви Божо.

Стефан се сепна и разтърка очи. Той беше гледал към купола толкова дълго, че му бе причерняло. Какво ставаше с него?

- Шефе, да не ти се зави свят от чистия въздух? Чувал съм, че римският бил много мръсен, затова внимавай.

- Не знам, Андро. Стори ми се, че гледам небесната сфера. Да сте чували нещо за падащи звезди?

- По пладне не, - каза сериозно Божидар. - Но ако се интересуваш от тази материя, след няколко седмици ще има лунно затъмнение.

4.

Стефан не се интересуваше от лунни затъмнения, а и онзи полъх на невидимото, спуснал му натрапливата идея за падащи през купола звезди, бързо отстъпи място на дузината чакащи разрешение проблеми от земен характер. След като успя да наеме долния етаж на недовършената кметска къща в Горна Лисица, той се закачи веднага на Интернет и изпрати ободрителни и-мейли на близките си в Рим. Пропагандата е важна за крайния успех на всяка кауза, била тя и най-благородната, заключи той и в една свежа утрин се озова пред арапчевския кмет.

Стефан сам не усети как разговорът, стартирал съвсем банално, направи внезапно обвинително-оправдателен завой.

- Много хубава идея, господин Витанов, похвална, бих казал. Но тези средства... не ви ли се струва, че щяха да бъдат по-полезно изразходвани за ремонта на училището в Арапчево. Децата в селото не са кой знае колко, но от години ходят на училище в Горна Лисица. Зимата става нетърпимо, пътищата заледени, автобусите не идват...

- Аз идвам само да ви попитам как бих могъл да си осигуря двама работници, които да бъркат вар и цимент.

- Дечурлигите ни мръзнат по спирките. Всеки го вижда, но откъде пари за ремонт на училището. ХЕИ-то го запечата и с пълно право – покривът му се беше срутил.

- И в църквата е паднал доста дъжд през строшените прозорци на купола.

- Много сте ми симпатичен, господин Витанов, идвате чак от Италия, разбрах, да пристегнете гробищната църква, ама ще ви го кажа направо: ако парите ви бяха в касата на общината, а не във фонда за паметници на културата, аз никога нямаше да позволя да се разхищават за една църква, когато има по-належащи и практични нужди.

- Ако бяхте толкова практичен, господин кмете, щяхте да направите реклама на стенописите в така наречената гробищна църква и селото ви да спечели от туризъм. Квартури, храна, работни места – и всичко това да рукне от подходящо вдигнатия шум около черните апостоли.

- Черни апостоли?

- Да, апостоли, за които са позирали прадедите на двамата цигани, които смятам да наема за ремонта на купола и апсидата.

Метю и Хинко обаче се оказаха по-мързеливи и от арапчевския кмет, чиято партийна принадлежност Стефан така и не успя да разбере. И въпреки, че Лазарина му обясни какво се крие зад енигматичното съкращение БЗНС, той запомни само една дума от него – Български.

И двамата с кмета служеха на някаква българска кауза, но странно - не можаха да намерят общ език.

Реставрационните работи обаче напредваха. Заедно с юнските жеги, заедно с жътвата, заедно с ваканцията на учениците и народните представители, които Стефан гледаше с подпухнали от умора очи на екрана на малкото си телевизорче. Гледаше и пушеше пурите, които Кремена му носеше от София; в началото споровете между тях на тази тема бяха горещи като температурата на плочника, върху който Стефан сядаше да пие кафето си след вечеря.

- За кой път ти обяснявам, скъпа Кремена, че от пура до пура има разлика и въпросът не е само в дължината и марката. Обръщай внимание на аромата, на начина, по който е навита, на това дали има клечки в тютюна от отрязаната страна, да не говорим за петна от мухъл по обвивката.

- Тео, моля те, не се дръж с мен като съпруг. Вече имах един такъв, но сега съм свободна и...

Свободна... Каква хубава дума, колко приятно галеше ухото му, изучаваше Стефан архитектурните форми, от които бе съчленена Кремена. Или Лозанова, както я наричаше Андрей. Тя не беше нито наивната кукла Лазаринка, нито стегнатото миньонче Соня. Зряла жена с плавни движения и тъмни очи, в които Стефан потъваше доволно като нахранен с рибна консерва котарак. Той всъщност нямаше нищо против да е котарака на Кремена. Или не, както е в

приказките: денем да е сериозния архитект Витанов, нощем - палавия котарак на госпожа Лозанова.

- Искам да съм твоя котарак.

- Не се занасяй.

- Не се занасям.

И Стефан чакаше с нетърпение поредното ѝ идване от София – било на черковната поляна, било на плочника пред недостроената кметска къща. Дотогава укрепваше хлътналата апсида, разправяше се с ‘арапите’, както наричаше Андро двамата цигани, правеше изчисления как да заздрави купола и оглеждаше работата на реставраторите – нещото, за което не се смущаваше да иска мнението на Кремена.

И тя идваше от София. По Самоковското шосе. С кроасани, спагетини, сосове за паста, сирене с плесен и пури без плесен.

Един ден му донесе Сатирикон. Взела го от някакъв познат, иначе го нямало никъде. Книга, по-дефицитна от тосканско песто в България.

И то каква книга! Стефан четеше трудно, кирилските букви му се кривяха пред очите, но текстът, замъглен от загубените през вековете части, му се виждаше за пръв път ясен и логичен. Любовния триъгълник с тримата мъже, от които двамата непрекъснато се караха за вниманието на третия – още момче, но колкото красиво, толкова и пресметливо. Открадването на плаща от светилището на бога на сладострастието Приап – всъщност тази част бе загубена и се предполагаше от бурната наказателна оргия с жрицата от Приаповия храм и нейната слугиня. Оргия, имитираща мистерия – тайнствения ритуал за посвещаване в божественото, в трансцеденталното, в нещата, отвъд човешката реалност. Петроний пародираше мистериите или така поне така смятаха критиците, осланяйки се на думите на жрицата “по нашите места е толкова пълно с богове, че е по-лесно да срещнеш бог, отколкото човек”.

Ето го езичеството в описаната от Петроний Неронова епоха. Препълнено с богове, ритуали, мистерии, оргии, угощения и суеверия. Езичеството, за което плачеше Лино. “Липсва ми, Стефано, как ми липсва сладостната тръпка на езичеството.” Защото “християнството ни направи невротизи”.

Цивилизация от невротизи и от техните лекуващи психиатри.

Стефан сметна, че между времето на Петроний и неговото време лежаха двадесет века, седемнадесет от които бяха официално християнски. Седемнадесет века и нито десетилетие повече.

Християнството в Европа беше мъртво.

В Рим не се строяха вече църкви.

В Арапчево дори не им сменяха стъклата.

Но се реставрираха. И не заради вярата в Бога, а заради стенописите от Второто Българско Царство, изографисани с темперна техника, сходна с тази на Боянския майстор. Заради една Тайна вечеря със смугли апостоли, напомнящи хорото от параклиса на Хрельовата кула. Заради дизайна на черквата – квадратна, кръстополна, с израстващ от покрива куполен барабан, родеещ се само с този на посестримата ѝ в Земенския манастир.

Постхристиянска епоха. Епоха на реставрации и консервации. Реставрации и консервации на исторически паметници. Черквата беше архитектурен паметник. Стенописите ѝ – художествен. Двете заедно – исторически. Средствата за възстановяването ѝ - във фонд към културното министерство. Защото ако бяха в общината...

“...никога нямаше да позволя да се разхищават за една църква, когато децата ни мръзнат по спирките...”

Постхристиянска епоха. Началото на второ езичество. Без богове, ритуали и мистерии. Без оргии, угощения и суеверия. Но с училища, в които децата учат история, изтъкана от хипотези. История, в която Кирил и Методий убеждават Папа Адриан със силата на словото си. Защото за детските мозъчета е направо абсурдно да схванат как се защитава една кауза с помощта на мощи, пък били те и на римски светец.

Историята се прави от хипотези. От хипотезите на съвременните историци, живеещи в постхристиянска Европа. В зората на едно ново, гротескно езичество.

В което църквите разчитат на туристи.

Не и на богомолци.

Стефан реши: в началото на двадесет и първи век беше толкова празно откъм богове, че беше много по-лесно да срещнеш турист, отколкото човек.

5.

Той почти бе забравил за Актьора. Онзи с дарението за четвероевангелието. Актьора с високите скули на ктитор. Актьора, въплътил Енколпий в Сатирикон. На сцената – похотлив езичник, в живота – съвременен светец. Направо комична двойственост, чийто туптеж Стефан усещаше и в себе си. Както и ритъма на едно малко подло барабанче при всяка среща с Кремена.

- Какво ще кажеш да отидем някъде – например в Несебър.

- Чак в Несебър!

- Искам да видя църквите му.

Стефан свързваше несебърските църкви само с набързо зърнатите от него снимки в рекламното списание на авиокомпания Балкан. Едва ли обаче можеше да измисли по-подходяща покана за

жена, която бе писала труд върху средновековна църковна стенопис. И Кремена се съгласи, макар и неохотно и с едно условие: да вземе със себе си и дъщеря си.

Последното никак не му допадна, но всеки довод против щеше да прозвучи неприлично. Страшно неприлично условие да не се взема дъщерята в Несебър. Защото Несебър означаваше не само църкви, а също и плаж, море, замъци от пясък, кофички, пояси, гумени крокодили. И целият стегнат от нервни очаквания, той изпълзя една сутрин на пътя за Пловдив и Южното Черноморие със смуглата експертка по стенописи от едната си страна и деветгодишната ѝ щерка зад гърба си.

Деветгодишна щерка... А на колко ли години беше Кремена? Трийсет и пет? Трийсет и шест? Трийсет и седем? С колко по-голяма от Соня? И с колко по-млада от него? Стефан се оглеждаше крадешката в огледалото за обратно виждане и с безпокойство поглъщаше умореното си лице на фона на камионите зад него. Уморено лице с добре изрязани бръчки, късо подстригана брада, изсветлели от слънцето коси и безцветни очи. Никаква боя нямаше в това лице. Никаква боя, която да задържи с интерес погледа на една трийсет и петгодишна художничка.

Или трийсет и седемгодишна – какво значение имаше всъщност? Малката гледаше стряскащо сериозно отзад, отразена между камионите и лицето му, застанала като препинателен знак между него и желанието му - един безмълвен и неподозиращ силата си, но много категоричен препинателен знак, който искаше да ходи на море. Не на църква, по дяволите!

- Тео, несебърските църкви са строени по-късно от арапчевската и имат по-раздвижени фасади. Не блестят със стенописи, но от архитектурна гледна точка са истински шедьоври. Като архитект ще бъдеш очарован да ги видиш.

Като архитект... Архитектурната гледна точка... Нима тази безсърдечница не виждаше колко е увлечен по нея? Нима зад архитекта Стефан Витанов не прозираше мъжа Стефан Витанов? Толкова очевидно, толкова страстно, толкова нещастно.

- Мамо, искам сладолед, - мрънкаше Деветгодишната.

Вече бяха на полуострова – сред туристи, жега, мухи, сергии със сладолед, с плетени на една кука покривки, с герданчета от рапанчета и, разбира се, църкви.

- Три черкви са голямата гордост на Несебър - "Светите архангели Гавраил и Михаил", "Христос Пантократор" и "Свети Йоан Алитургитос". Най-старата от тях е "Светите архангели", най-украсената – "Свети Йоан Алитургитос", а най-известната – "Христос Пантократор". Ето, Тео, сега сме точно пред нея – погледни каква хармония струи от фасадата ѝ.

Редуващи се пластове от светъл камък и червена тухла, полихромна керамична украса, слепи ниши, колони и арки, следеше иззад слънчевите си очила обясненията й Стефан. Едната купола полусрутена и невъзстановена, отбеляза наум той. Факт, даващ някак естественото право черквата да се превърне в картинна галерия – един закрит базар на местни картини, обявен с нахален надпис над входа:

Art Gallery.

Да построиш храм в Божието име и той да бъде превърнат в Art Gallery. Древният архитект сигурно се обръщаше в тесния си гроб, а пък самият Христос Пантократор (или Вседържител, както преведе от гръцки Кремена) гледаше съвсем, ама съвсем безстрастно отгоре – там, над облачетата, над пикиращите чайки и над цялата суетня около плетените на една кука покривки, пържената трицона и герданчетата от морски охлювчета.

Никакви мълнии или градушки не падаха.

Дотолкова, че човек се питаше дали изобщо съществува Вседържител?

Този, който преди две хиляди години бе изгонил търговците от храма...

Слънцето се бе заковало в перпендикулярен летен зенит и мисълта за студена бира и топли картофки метеше с прагматична метла всякакви подобни въпроси от главите на туристите. Каквито бяха Стефан, Кремена и Деветгодишната.

- Мамо, ще се къпем ли в морето?

- Ако чичо ти Стефан разреши.

Чичо Стефан лежеше по корем на тесния каменист бряг между хавлии, прасковени костилки и цигарени угарки. Лежеше и дебнеше зад тъмните си очила къпещата се Деветгодишна с трийсет и петгодишната си майка. Една майка с форма на праскова, с тен на праскова, с мъх на праскова, с аромат на праскова.

И усещаше надигащото се непоносимо до болка желание, чийто единствен израз оставаше безплодното му въртене по корем с лице към морето. Лице с вторачен зад тъмни стъкла безцветен поглед. Абсолютно безцветен и безинтересен като сивия камък, от който бе построен арапчевския "Свети Спас". Не и несебърските черкви – целите в нескончаеми редове от пъстри пластове, увенчани със зелени гледжосани керамични панички над слепи арки. Оох!

Слънцето пъплеше на запад. Прежуряше. За последно в този ден, чиято нощ Стефан чакаше, втрещен в топлата като чай дружелюбна вълна. Деветгодишната трябваше да се измори добре, за да спи ненаситно. Дълбоко, дълбоко, сънувайки как Батман разнася сладолед с карамел и лешници.

Но преди това задължителната серия от скучни разговори на вечеря, които да я накарат да се прозява широко и сладко.

- Тео, отдавна се каня да ти го споделя, но все не мога да улуча подходящ момент...

Стефан се изопна.

- Четох статията ти за мозайките върху гроба на Кирил в Сан Клементе. Тя започва с мозайките, но извива към историята на християнството през девети век. Потресаващи изводи, Тео, много съм впечатлена.

Впечатлена? Впечатленията престояха, моя смугла художничка със зачервено от слънцето носле, броеше той педантично прозявките на малкото чудовище.

- Аз съм се сблъсквала с подобни, малко осветлени факти от националната ни история, като например този с Бачковския манастир. Знаеш ли, че е основан по време на византийското робство от един грузински военачалник?

- Не знам.

- Мисля си понякога, че културните нишки между народите са много по-здраво вътъкани от историческите. Исторически, в смисъл на войни, нашествия и договори.

- Вероятно.

В този момент Деветгодишната иска да си ляга. Кремена се извинява, качва се по стъпалата на малкото хотелче с безумни сезонни тарифи, а Стефан поръчва две двойни кафета на терасата, под която се блъскат звучно вълните.

Разговорът се завръща в обичайния си тон.

- Тео, не ти ли се струва, че Кирил и Методий са светини, за които не може просто да се фантазира?

Ох, проклетата Патаринска с нейните мозайки и нейния юбилей!

- Все пак това с мощите на Свети Климент е оригинална, но доста ексцентрична хипотеза.

- Не по-малко ексцентрична от тази за произхода на името Арапчево. Черните апостоли от фреската по северната стена, помниш ли?

- Искаш да ме уязвиш.

- Не, аз искам...

Думите отново залепнаха коварно за небцето му както при новината за предстоящата компания на Деветгодишната. Но последната вече спеше, а той беше сам с майка й. С аромата на неоткъсната, мъхеста, зряла, трийсет и петгодишна праскова.

Така де, вече си бяха казали всичко, което се казва в такъв случай. Всички възможни баналности за мозайките на Сан Клементе, за фреските на "Свети Спас", за пластиката на несебърските черкви,

за хипотезите, историята и цяла дузина малко осветлени културни факти от миналото на България, Балканския полуостров и Европа.

- Кремена, искаш ли да се качим в стаята ми?

Ръката му напрегнато опипа под масата щръкналите кокалчета на пръстите ѝ.

Устните ѝ потръпнаха – от изненада или от свян... не, такава дума свян отдавна нямаше в българския. И какво че готовата да се откъсне от клона праскова засрамено впи очи в каишките на сандалите си, когато дланта ѝ вече лежеше в неговата.

- Тео, благодаря ти за хубавата вечер, за цялото пътуване, за идеята, която даде...

- Идея?!

- Идеята за Несебър.

- Аз говорех за друго, Кремена.

Пръстите ѝ се оттеглиха, вкочанени от моментен хлад, и се заключиха безопасно върху облите ѝ колене.

- Разбрах за какво говориш.

- И ми отказваш?

Луната се затули зад облак. Какъв позорен провал!

- Учуден ли си?

- Учуден е неподходяща дума.

Прасковата се канеше да тупне в леглото на сънуващата Батман Деветгодишна!

- Кремена, ти си свободна жена.

- Но ти не си свободен, Тео.

Това ли била причината? Какво тъпо оправдание! Защо не му кажеше направо, че не може да понася воднисто светлите му очи, бозавата му коса, нарязаното му лице, нашарената му със сребърни жилки брада.

- Лека нощ и прощавай, Тео.

- Лека нощ, прасковке.

Стефан я изпрати до вратата, иззад която спеше щастливо Деветгодишната.

- Нали не ми се сърдиш?

- Изобщо не ти се сърдя.

После се върна назад. Прелетя обратно по стъпалата към терасата, но някакво задушавачо чувство на гняв и срам го накара да изскочи навън. Улиците го прегърнаха със сенките на почернелите от нощта църкви – тук сляпа ниша, там лъжлива колона, нататък - свършваща задънено полусрутена купола.

И всичките безцветни като скромния “Свети Спас”, който сега се пълнеше с падащи звезди.

Стефан приседна в сянката на една апсида и погледна нагоре – там, където небесният купол се разтваряше в благата десница на Вседържителя.

Но вместо него видя две тумбести и добре оглозгани прасковени костилки, турнати грижливо от нечия туристическа ръка върху ниския керамичен фриз на черквичката.

6.

През излъсканите от Метю и Хинко прозорци нахлуваше толкова обилна светлина, че фреската на Христос от купола изглеждаше по-избеляла от всякога. Андрей клечеше под нея с четка в едната ръка и туба в другата, качен на високото скеле, сковано от ‘арапите’ след много подканвания.

- Божо, зарязвай олтара, Лазке и ти остави за малко брадата на деспота, щото ми се схвана врата и трябва да се почива, - хвърли четката Андрей и заслиза с измъчена физиономия от скелето. – Някой да знае къде е шефа?

- Вари кафе на поляната, - отвърна Лазарина и се вгледа очарована в деспота-ктитор, изгрял полека от повредената южна стена.

- Божо, чу ли какво ти говоря? Стига си се кокорил в Дейсиса – Христос съди грешниците, а не съвестните будали като теб.

Ароматът на турско кафе проникна в църквата и се издигна нагоре като сладък тамян при тържествена литургия. Христос от купола изду деликатно ноздри и на Андрей му се стори, че е готов всеки момент да кихне.

- Голяма работа съм, - прошушна тихо той, сякаш се страхуваше да не бъде чут от Божидар. Или от Лазарина, която вече наливаше кафето в медни чашки, седнала до Стефан под една пъстра сянка на входа на гробищата.

- Тези стъкла не ми харесват, - призна си Стефан, когато всички се събраха под акацията и се нахвърлиха със стръв върху варените яйца и месните консерви.

- Защо бе, шефе? Слънцето си влиза съвсем свободно през тях.

- Точно затова, Андро. Обилната светлина ще намали ефекта на стенописите. Боите избеляват по-бързо, освен това...

Стефан искаше да добави, че ще пострада усещането за святост, но изведнъж изпита неудобство от думата.

Святост, подобно на свян, му се стори ехо от толкова далечно минало, че той се притесни да не би употребата ѝ да го направи смешен в очите на обядващите лакомо младоци.

- Матовите стъкла са скъпи, - обади се Божидар, - въпреки, че приглушената светлина наистина би подходдала повече на една църква.

- Остава да се спрем на идеята за цветни стъклописи... – започна Андрей.

- ...и съвсем да заприлича на киеза – довърши кисело Стефан.

Легна тишина, прекъсвана само от звъна на вилиците.

- Шефе, - обърса се с кърпата Андрей, - аз съм бил бензинджия в Италия, ама Божо и Лазка сигурно не знаят какво е киеза.

- Обясни им тогава.

- Църква. Киеза е църква на италиански.

- Не само. Киеза освен църква на италиански е и италианска църква. Думите не могат да се превеждат само по смисъл. Всяка дума си има собствена история и традиция. Цветен стъклопис в “Свети Спас” и черквата ще заприлича на обикновена католическа киеза.

- Много добре го каза, шефе, - не се сдържа Андрей.

- Думите свързват и разделят хората. Една обща дума обединява народите повече от... мирен договор, например.

- Аз като бях на курс по реставрация в Атина, - спомни си Лазарина, - имах много смешен случай с едни англичани от групата, които не знаеха какво е бамя.

И на които Лазарина се заела да обяснява как се прави гювеч. Но не знаела думата за бамя. Описала им я. Не я разбрали. Нарисувала им я – във фас и в надлъжен срез. Остричка, многостенна и пълна със семки. В този момент влязъл някакъв грък и попитал нашенката защо рисува бамя на дъската.

- Бамя, както го чувате. Бамя.

- Значи на гръцки бамя е пак бамя, – впечатли се Андрей.

- А на английски е окра, - добави скромно Божидар.

Стефан пламна. Какво ли беше това многостенно и пълно със семки нещо, което майка му е слагала навремето в гювеча? И как ли се наричаше на италиански? Той понечи да попита бившия бензинджия, но Божидар го изпревари:

- Човешките имена също имат смисъл.

Андрей се ухили.

- Божо, ти си истински Божи дар. Такъв добър специалист по олтарна реставрация...

- Андро, знаеш ли, че името ти идва от андрогени?

- Това да не са някакви извънземни?
- Не са извънземни, но няма да ти кажа какво са.
- Защо не кажеш тогава на Лазка, че името ѝ идва от глагола

‘лазя’.

- Идиот! Името ми идва от обичая лазаруване!
- Какво ще кажете за Кремена Лозанова?

Това беше Стефан.

Сам не разбра как събра кураж да попита.

Андрей извърна глава и една деликатна усмивка заигра по устните му. Божо побърза да вземе думата.

- Кремена вероятно идва от кремък, а не от крем, както би ти казал Андро. Кремъкът е много твърд камък – такъв, с който се пали тютюн за лула. Лозанова е фамилия с корен ‘лоза’. Лозата се увива, ражда грозде, от гроздето се прави вино. Не всички народи имат име с такъв корен. Изобщо имената на един народ често са свързани с неговия поминък или географското му положение. Например гърците и турците имат популярни имена с корен думата ‘море’, което е Денис на турски и Пелагос на гръцки. Ние нямаме такива имена и това е обяснимо.

Стефан се отпусна върху ствола на акацията с калайдисаната си чашка студено кафе в ръката. Той не знаеше дали името му има някакъв специален смисъл, пък и едва ли някой от присъстващите знаеше, включително и философа Божидар. Той знаеше само, че бе кръстен на баща си Стефан, от когото бе наследил цял куп пристрастия, най-явното от които бе декоративната мозайка, а най-интимното - гръцката мъжка скулптора. Добре скулптираните мъжки тела. Като това на Андрей. И наистина, колко майсторски бе изваяно магарето. С някаква особена изчистеност на линията и почти женствена грация, присви очи Стефан. После тръсна глава – ах, да, имената. Та значи, той беше кръстен на баща си Стефан, а синът му Франческо – не, не на Свети Франциск, разбира се... На кого беше кръстен Франческо, извъртя тайно очи Стефан към дърлещия се с Лазаринка Андрей. Красотата е универсална и невероятно въздействаща върху сетивата и въображението категория. Естетическа категория, изцяло естетическа, успокои мислено той набъбващото си притеснение. Обаче много властна и понякога направо опасна – заради хубавата Елена древните балканци са водили деветгодишна война. А сега? Кой води войни за красавици? Война се води за петрол, за пазари, за етническо прочистване. По време на война не се разпределят хубави наложници, както свидетелства песен не знам коя си от “Илиада”, ами се хвърлят бомби върху рафинерии, автомобилни заводи и такива за производство на аспирин. Щото може аспирият да е бойно отровно вещество. Но в същото време се извършват и разни полезни неща –

например, спасява се ‘на ползу роду’ едно мухлясало четвроевангелие.

Четвроевангелие...

Дарителя с лик на севастократор...

- Божо, кога ще е лунното затъмнение?

- В петък вечерта, от девет и половина нататък.

- Ще ни обясниш ли какво да гледаме?

- При лунно затъмнение Слънцето, Земята и Луната са подредени на една линия като Земята е между Луната и Слънцето. Тоест Луната е във фаза на пълнолуние, от което следва...

Стефан следеше мързеливо Божидаровите обяснения, придружени с редене на камъчета в тревата - голямото за Слънцето, средното за Земята, малкото за Луната. И втренчения в тях с непресторен интерес Андрей. Надвесен с любопитство, превил тънките си момчешки рамене в тениска “Калвин Клайн”, от чийто горен ръб стърчаха невинно няколко къдрави черни косъма.

Отвратително, отмести погледа си Стефан към околните планини. Колко по-безопасно беше да се съзерцават планините, отколкото щръкналите косми от тениската на един симпатичен млад мъж. Въпреки че планините можеха да бъдат повод за война, докато един хубав мъж – никога.

Хората отдавна не се вглеждаха един в друг. Гледаха в Слънцето, в Луната, в петролните рафинерии, в часовниците Картие, в екраните на компютрите си, в бароковите църкви с колони от малахит и олтари от карарски мрамор. Обаче най-красивото нещо на третата планета от Слънчевата система продължаваше да бъде човека. Човешкото лице. Човешкото тяло.

- Луната няма да се скрие напълно в сянката на Земята. Периферията ѝ ще се оцвети в червено от разсеяната при преминаването си през земната атмосфера слънчева светлина.

Разсеяна като блуждаещия поглед на Стефан. Насочен с идиотска упоритост към скалните пещери над пролома. Към вирнатия в небето куполен кръст, към падналия на земята гробищен кръст, към сребърния кръст, залюлян върху Лазаринкините ключици.

- Шефе, слушаш ли обясненията? В петък ще гледаме затъмнението.

Стефан се сепна и се втренчи нежно в младежкия овал на лицето срещу него. Във въпросителните тъмни очи, в сресаните назад къдрави коси, в едрия, изчукан с вълшебен длето нос, в богато орнаментираното с изпъкналости и вдлъбнатости ухо, в едва очертаните скули, преминаващи в рехава брада с червеникав оттенък и бледа шия с миловидно напъпила под тънката кожа адамова ябълка...

- Ще го гледаме, Андро, непременно ще го гледаме, - отвърна замислено той.

7.

Дори след залез слънце плочникът пред недовършената кметска къща в Горна Лисица беше горещ като пещ за пици. Седнал омерзено във венециански стол от ковано желязо, Стефан се чувстваше точно така - като изпечена в черна тавичка пица, която някой е забравил да извади навреме. Изпечена и изстиваща пица, преглеждаща кореспонденцията си от екрана на положения върху коленете си компютър.

“Ангелче, върнах се! В Англия през цялото време валя дъжд и успях да видя горските им погребения само на снимки, обаче обмених интересни идеи с активисти на зелените от Лондон, Манчестър и Бирмингам...”

Стефан вдигна очи. Не беше чул шум от кола, но Кремена вече стоеше пред него.

По-мургава от всякога.

- Нося ти пура.

- Дон Томас ли?

- Дон Мигел.

- Аз поисках Дон Томас.

- Аз пък ти нося Дон Мигел.

Стефан взе пурата.

- Преди време бях предупреден да не се държа с теб като съпруг.

- Предупреждението ми още е в сила, Тео.

- Спокойно, аз дори любовник не мога да ти бъда.

Той погали пурата без да поглежда Кремена – тази нещастна пуританка с голяма бемка на лявата буза.

- Беше последната, - оправда се тя. – Затова взех само една.

Стефан потърси кибрит, но изведнъж го озари идея и той върна обратно пурата в опаковката ѝ.

- Кремена, защо думата любовник звучи на български по-приятно от съпруг?

- Правиш някакъв гаден намек.

- Не позна. Въпросът ми е... чисто *semantico*.

- Аз съм художничка, а не лингвистка.

Последното прозвуча стряскащо сухо.

- Вчера имахме с екипчето много освежителен разговор на семантична тема. Знаеш ли какво е киеза?

- Църква.

- А бамя?

- Бамя?!
- Добре, нещо по-лесно. Четвероевангелие?
- Сивите му очи блестяха игриво.
- Иронизираш ли ме?
- Глупости. Само се забавлявам.
- Не разбирам чувството ти за хумор.
- Защото си една стегната българка.
- Това обидно ли е?
- В случая - да.
- Кремена замръзна.

- Тео, страшно уважавам мотивите ти за патриотичния жест, който направи, но държанието ти спрямо мен...

Гласът ѝ внезапно се пречупи.

- Какво за мотивите ми? - кресна Стефан. – Какво знаеш за тях, а? Патриотичен жест! Родолубец! Дарител! Тури ми корона на главата, венец на шията, свещ в ръката, поклони ми се доземи като на езически идол! Идолопоклонничка!!

- Тео, ти съвсем откачи.

- Винаги съм бил откачен! Винаги съм бил първо мъж, после светец! Обикновен грешен мъж, пълен с цяла дузина криви мотиви!

- Извинявай за Несебър.

Стефан понечи да каже “извинена си по рождение, защото си жена”, но разкривеното лице на Кремена така го удари, че ръцете му сами се озоваха на раменете ѝ.

- Ти извинявай.

Тя се сгуши в ризата му. Приятно ухаещата му риза, изпрана от самия него с корав калъп тоалетен сапун, защото в кметската къща нямаше пералня, а от прахообразните перилни препарати се разпалваше кожната му алергия. Тя не знаеше, че той има кожна алергия, че ръцете му довчера са били червени и обелени. Силните ръце на патриота архитект Витанов, които я притискаха силно от минута. Не че Стефан криеше белезите им – не, те просто бяха невидими. Както беше невидима и душата му - короната, венецът и димящата в елеен екстаз свещ заключваха всеки достъп до нея.

Стефан се напъна да събуди в себе си чувство на вина, чувство на състрадание към Кремена, желание да прекара вечерта с нея, желание да ѝ обясни какво е искал да каже и колко погрешно тя го е разбрала и така нататък....

Но единственото, което успя да събуди, беше блажената мисъл, че мотивите му са скрити на сигурно място.

Затова излъга, че е уморен и иска да остане сам.

Кремена си тръгна веднага.

Стефан изчака колата ѝ да се скрие зад завоя и се настани отново във венецианския стол. Интернетът блъвна моментално писмо от Лино.

“Стефано, току-що се връщам от пристанището. Магнах на Франческо за попътен вятър, но така, че Соня да не ме види. Последното, което искам да ти навлека, са семейни неприятности. Иначе съм добре. Изпушвам от време на време по един Дон Томас и си представям банята ти в мозайки тип Остия Антика. Делфини с nereidi и купидони върху тритони.”

Стефан му отвърна веднага:

“Лино, пуши си твоя Дон Томас и си мисли за мозайките ми. Тук ми се мотае един Дон Мигел из ръцете, но смятам да го запазя за лунното затъмнение утре вечер...”

После се поколеба и добави:

“...и за компанията на един симпатичен младок, напомнящ ми страшно Гитон от Петрониевия Сатирикон.”

Стефан се спря, прочете написаното, изтри това за младока и довърши:

“Тук хората живеят така, както са живяли векове наред – с просто скроени и предвидими подозрения. Смятат ме за Месия, докато аз се имам за модерен вариант на Енколпий от Сатирикон. Да не забравя - смених всички счупени стъкла на църквичката и през прозорците ѝ вече не падат звезди.”

8.

И сега стоеше със скръстени ръце пред олтарния триптих на “Свети Спас” – в средата “Богородица с младенец”, отляво – “Благовещение”, отдясно – съкратения вариант на Страшния съд с Христос и двамата застъпници на човечеството – Божията майка и Йоан Кръстител. Страшен съд, който реставраторите наричаха със странното име Дейсис. Понятие от византийския иконописен канон, което не му говореше много.

Те пък да не би да знаеха що е опус вермикулатум, дръпна се назад Стефан и се озова точно под купола, където розовите лъчи на заходящия ден се събираха в една точка. Под тупкащото сърце на Христос Пантократор.

- Шефе, Божо си тръгна по-рано. Заради затъмнението. Искал да си е в Самоков преди да мръкне.

- Ами да, естествено, - отвърна разсеяно Стефан.

- Лазка каза, че лунните затъмнения не я интересували.

- Разбираемо, - избарабани по скелето Стефан.

- Кое е разбираемото?

- Жените да не се интересуват от разни... спиритуални забавления.

Андрей скочи от скелето и го изгледа любопитно.

- Шефе, не преставаш да ме изненадваш.

В тона му нямаше и капка от обичайната му ирония.

Стефан констатира тази промяна със смесица от радост и тревога.

- Къде ще гледаш затъмнението, шефе?

- Тук, в гробищата.

- Завиждам ти за куража. Мен ме е страх от умрелите.

- Глупости, живите са по-страшни.

- Абе тъй е, ама... Слушай, ще ми направиш ли компания да изпушим по една цигара, че нещо не ми се тръгва.

- Андро, аз...

- Знам, шефе, знам. Цигарите ми не са хавански, ама с тези доходи – толкоз.

Двамата вече седяха в топлата пръст, опряли гърбове на гробищния плет.

- И патките даже са се прибрали за затъмнението, - отбеляза замечтано Андрей. - Еех, че не ми се тръгва...

И дръпна силно от цигарата.

- Шефе, все се каня да те питам. Божо каза, че името ми идвало от андрогени. Ти знаеш ли откъде идва Андрей?

- Вероятно от андрогени.

- Какво е това?

- Мъжки хормони.

- Айде бе!

Андрей се изкикоти. Стефан погледна нагоре – към потъмнялото небе, където вече изгряваха първите звезди. Разпръснати безредно около сочната като пъпеш идеално кръгла луна.

- Андро, затъмнението ще започне след половин час.

- Не ми се мърда никъде, шефе.

И таз добра, сепна се Стефан. Ръката му се вдигна неволно и понечи да погали напирашното изпод тениската остро рамо на Андрей, но се спря навреме и улови уж случайно един от прътовете на плета.

- Шефе, да не ти е хладно? – извърна учудено глава младият мъж.

Прегърбен по същия начин както по време на Божовите обяснения за лунното затъмнение. Голямото камъче за Слънцето, средното – за Земята, малкото – за Луната, въздъхна Стефан. Същите сгънати напред щръклести ключици, същите гъсти къдрави косми, надничачи от горния ръб на тениската, същия остър любознателен нос, забит надолу...

- Ще изпушиш ли с мен една доминиканска? Дон Мигел.

- Много ще закъснея, шефе.

- Стига с това твое 'шефе'.

Андрей млъкна и взе с интерес пурата. Опипа я, после я помириша като познавач и я върна обратно на Стефан.

- От Италия ли е?

- Кремена ми я донесе от София.

- Лозанова.

- Ти май не я обичаш много.

- Не знам. Всички жени са еднакви. Ти го каза по-добре преди малко... как беше онова за спиритуалното...

Стефан запали пурата, всмукна веднъж и я подаде на Андрей.

- Не са еднакви. Жените са различни, но са еднакво непонятни за нас. Както и ние за тях.

Андрей замълча, стиснал между коленете си горящия Дон Мигел. Сладък облак дим го обви и той се отпусна блажено върху хлътналия плет.

- Жените... Ха... Какво ме интересуват жените? Казват едно, мислят друго... Глупачки.

Стефан се свлече полека до него и го прегърна колебливо. Пръстите му напипаха рамото на Андрей, което, отпуснато назад, никак не беше остро и щръклесто, а се оказа едно много заоблено рамо. Като на момиче.

Едва доловим трепет мина през тялото на младия мъж, но той не се издаде. Продължи да лежи с вперен в небето поглед, абсолютно безмълвен и някак елегично зареян в мисли.

Стефан пушеше в съседство и изучаваше осветеното му от луната лице. Нежно лице с рядка младежка брада и три последователни, много волеви извивки – за добре развития нос, завършващ с чувствено издути ноздри, за изваяната с майсторско длето брадичка и за острия вирнат хрущял на адамовата ябълка. Лице, рамкирано от къси къдрави коси и едно чудновато ухо – много голямо и сложно нагънато като някакъв мистериозен паметник на сетивността в новата ера на обещаващо наслади постхристиянско езичество.

Андрей лежеше – примирен и отпуснат като обречен агнец върху жертвения олтар на един нов Бог.

Кой беше този Бог? Кой?

Стефан видя през кълбетата дим как кръста на "Свети Спас" бавно потъмня. Върху луната започна да ляга сянката на Земята.

- Затъмнението... – промълви Андрей.

- Аха, - подаде му пурата Стефан и притисна лицето си в неговото. Толкова близо, че вече усещаше издишания от устата му дим и можеше спокойно да преброи ударите на сърцето му. Сърцето

на този миловиден агнец, което биеше задъхано в добре скулптираното му ухо.

- Чефо, - обади се с пресъхнало гърло Андрей, - от половин час те чакам да видя докъде ще стигнеш.

- Андро, - поласка се от обръщението Стефан, - само разглеждам ухото ти.

Младият мъж се изсмя нервно и му подаде остатъка от Дон Мигел.

- Имаш истинско ухо на езичник.

- За езичници ще си говорим значи.

- Скрупули ли имаш?

- За разлика от теб.

Андрей се усмихна насмешливо.

- Страшно си го измислил, Чефо. Направо ме смайваш с изобретателността си. Да ме чукаш в арапчевските гробища по време на лунно затъмнение.

И смехът му се разпиля на дяволски талази над пролома.

Стефан ухапа яростно парещия край на догарящата пура.

Острият ѝ мирис го блъсна в носа и той я смачка вбесено на любимата си тлъста запетайка.

- Нищо няма да ти сторя, успокой се. Любов не се прави насила.

- Любов? – надигна се на лакът Андрей. - На това ти му викаш любов?!

И смехът му повторно се разля на вълни.

Стефан се усети истински раздражен.

- Андро, май е време да си тръгваш за Горна Лисица.

- А-а, вече не ми се тръгва. Ама изобщо не ми се тръгва.

И отново смях. Плътен, влажен, сатанински.

После се надвеси над Стефан.

- Пет пари не давам за затъмнението, Чефо. Любопитно ми е другото, разбираш ли, много ми е любопитно. И понеже не съм толкова страхлив, колкото ти изглеждам, можеш да започваш...

Стефан прочете в очите му такава непоносима ирония, че разбра – този отказ щеше да му дойде прекалено. Нямахше време за колебание; той събори Андрей по гръб и покри с целувки присмехулното му лице. Челото на младежа беше мокро от пот, едрите му уши се оказаха изумително меки, рехавата му брада – почти галеща, а влажният му език – с тръпчив аромат на току-що изпушена доминиканска пура.

Той не усещаше в себе си ни свян, ни страх, ни чувство на светотатство. Бялата тениска на Андрей набързо увисна на най-близкия гробищен прът и разкри едни обилно окосмени гърди,

преливащи в стегнат корем, увенчан с дълбок, винтообразен пъп, досущ като ухото на изтръпналия от нощния хлад мъж.

Пъп на езичник, помисли си Стефан и разкопча трескаво колана. После опипа с наслада щръкналите встрани хълбочни кости и плъзна ръката си надолу, по водещата до набъбналия си естествен завършек централна осева линия на всяко мъжко тяло.

- Чефо, - хвана го за ръката Андрей.

Стефан се надвеси над загледаните му в небето очи.

- Гледай какво направи. Луната почервеня от срам. От срам се скри зад Земята. От срам, Чефо...